

International
JOURNAL OF SOCIAL, HUMANITIES
AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Open Access Refereed E-Journal & Refereed & Indexed
JOSHASjournal (ISSN:2630-6417)

Architecture, Culture, Economics and Administration, Educational Sciences, Engineering, Fine Arts, History, Language, Literature, Pedagogy, Psychology, Religion, Sociology, Tourism and Tourism Management & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:18

2019

pp.704-719

journalofsocial.com

ssssjournal@gmail.com

SIYASAL DAVRANIŞ: SIYASAL KATILIMA GİDEN YOL

POLITICAL BEHAVIOR: THE WAY TO POLITICAL PARTICIPATION

Öğr.Gör. Uğur EYİDİKER

Kırklareli Üniversitesi, Babaeski Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, Kırklareli/Türkiye
ORCID: 0000-0003-4204-424X

Article Arrival Date : 01.08.2019

Article Published Date : 24.09.2019

Article Type : Research Article

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.31589/JOSHAS.154>

Reference : Eyidiker, U. (2019). "Siyasal Davranış: Siyasal Katılıma Giden Yol", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 5(18): 704-719

ÖZET

İnsanlar bireysel olarak veya toplumsal bir yapı içinde, kendilerini etkileyen olaylara karşı tepki verirler. Tepkilerin türü, boyutu ve şekli bireyin cinsiyetine, yaşına, yaşadığı yere, mesleğine, toplum yapısı gibi birçok değişkene göre farklılaşabilmektedir. Bu temel değişkenlerle birlikte istekler, beklentiler ve fikirler de tepkisel davranışları etkileyebilmektedir. Siyasal davranışlar ise tüm davranışlar içinde belli bir kısmı oluşturur. Bireyin ve toplumun gerçekleştirdiği bu genel davranışlar içinde siyasi olaylara karşı geliştirdiği tutum ve davranışlar siyasal davranışları oluşturmaktadır. Siyasal davranışların analiz edilebilmesi daha sonra meydana gelebilecek siyasi olaylara karşı gösterilebilecek siyasi davranışların bilenebilmesi, başka davranışlarla karşılaştırılabilmesi ve farklı ülkelerin siyasi davranışların incelenebilmesi için önemlidir. Siyasal davranış incelemeleri siyasal toplumsallaşmanın hangi oranda gerçekleştiğinin anlaşılabilmesi ve siyasi kültürün siyasi sistemi hangi sınırlar içine aldığı bilenebilmesi açısından önemlidir.

Kişisel özellikler, beklentiler ve içinde yaşanılan toplumun dışında küresel yapıda meydana gelen değişikliklerde siyasal davranış etkileyebilmektedir. Modernleşme, sanayileşme, uluslararası rekabet, kitle iletişim araçları, göç, savaş gibi unsurlar siyasal davranış incelemelerinin araştırma alanına girmektedir. Bu çalışma ile siyasal davranışın oluşumu, gelişimi ve siyasal davranışın değişimini etkileyen unsurlar konusunda bir literatür çalışması yapılmıştır. Genel olarak bireysel ve toplumsal olarak siyasal davranışlar farklı siyasi olaylara karşısında değişebilmektedir. Siyasal davranışın ortaya çıktığı en önemli eylem ise siyasal katılım olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Davranış, Siyasal, Katılım, Tutum

ABSTRACT

Humans tend to respond to events which affected them personal or social aspects. The characteristic aspects of this kind of reactions could depend on different variants like sex and age of the person, dimension and shape of habitat, profession variables of affected person or group. As an addition to significant variables as described above, personal requests, expectations, and ideas of the influenced target could affect the dimension of reactions in social life. Currently, political behaviors founded on as a specific part of this kind of social behaviors. General behaviors acted by persons and public are embodied with attitudes and political behaviors. Analyses of political behaviors are essential for the understanding of possible reactions against to political events which could be actualized in the future and to make a comparison for behaviors and examination of behaviors which originate on different cultural structures. Examinations of political behaviors are essential too understanding to the degree of political socialization and determination of the boundaries of the political culture of the political system of habitat.

Political behaviors are open to influence by not only personal characteristics and expectations but also changings of global socio-political structures. Modernization, industrilization, international competition, mass media, migration, and wars are the main problematics of political behavior researches in the academic fields. One of the main aims of this study

is to constitute a literature study based on foundations and developmental components of political behavior and the factors affecting to change of political behavior.

Key Words: Behavior, Political, Participation, Attitude

1. GİRİŞ

Siyasal davranışa ilişkin araştırmaların daha çok insan davranışlarının ideal olarak nasıl olması gerektiği görüşünün hakim olduğu dönemlerde, sistematik bir tepki olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Karakterize edilmiş bir insan davranışının değil, farklı koşullar altında değişebilen insan davranışları araştırma konusu yapılmıştır. İnsanların yaptıkları davranışlara iten istekleri, beklentileri ve duyguları da siyasal davranış araştırmaları ile anlaşılmaya çalışılmıştır. Böylelikle birey daha sonra birlikte olduğu ve/veya tabii olduğu grupların, örgütlerin, toplumun davranışları siyasal davranış araştırmalarının çekirdeğini oluşturmuştur.

Siyasal davranışa ilişkin araştırmalar tarihsel olarak geç bir dönemde ortaya çıkabilmiştir. Siyasal alanın devletle sınırlandırılıp, birey ve toplumun ikinci plana atılması bu gecikmenin temel sebeplerindendir. Devletin her şeyin üstünde bir güç olarak algılanması ve her alana müdahil olabileceği inancı, devletin denetimi olmadan bir siyasal davranışın gelişemeyeceği anlayışını ortaya çıkarmıştır. Aristoteles(384-322 B.C) siyasal davranış ve insan hakkında şöyle bir değerlendirme de bulunmuştur: ‘‘ Siyasi bir hayvan olan insanın erdemli bir şekilde siyasi toplumda yaşayabilmesi için devlet en güçlü bağıdır. İnsanın siyasal davranışlarının yöneltebileceği bir devletin olmayışı erdemini yitirmesine yol açacak; hayvanların en vahşisi, en kirlisi, en hırslısı, en doymak bilmeyenine dönüşmesine neden olacaktır’’(Jowett, 1941: 1130). Siyasal davranışların oluşabilmesi için devletin ve bireyin alanlarının birbirlerine yakınlaştırılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım kolay bir şekilde ortaya çıkmamış, yoğun bir siyasi mücadele sonucu gerçekleşebilmiştir.

17. yüzyıl mutlak hükümdarların ve burjuvazinin yükselişi toplum ile devlet arasındaki ayrımı tam anlamıyla ortaya çıkarmıştır. Bu dönem toplum ile devlet arasındaki boşluğu J. Bodin,(1530-1596), T. Hobbes(1588-1679), J. Locke(1632-1704), J. J. Rousseau(1712-1778) doldurmaya çalışmıştır. Fakat asıl insanın siyasetin bir parçası olduğunun anlaşılıp siyaset sosyolojisinin doğmasına zemin hazırlayan durumlar modern toplumun doğuşu, reformasyon ve sanayi devrimi olmuştur. 19. yüzyılda C. H. Saint-Simon(1760-1825), P. J. Proudhon(1809-1865) ve K. Marx(1818-1883) toplumun yanında yer alırken G. W. F. Hegel(1770-1831) ve takipçileri ile L. von Stein (1815-1890) devletin yanında yer almışlardır(Lipset, 1964: 2-3).

Devlet ve toplum arasındaki ayrım I. Dünya Savaşı’ndan sonra devletleri savaşmaya iten nedenlerin araştırılmaya başlaması ve insanın davranışlarının analizi ile azaltılmaya çalışılmıştır. Bu dönem kamuoyu ve baskı gruplarının siyasal davranışın oluşmasında ki etkileri incelenmeye çalışılmıştır. II. Dünya Savaşı’ndan sonra yoğunlaşan siyasal davranış araştırmalarının Amerika Birleşik Devletleri ve daha sonra Batı Avrupa’da temeli bu araştırmalarla atılmıştır. Davranışsalcılık yaklaşımı ampirik verilere dayalı bir siyaset bilimi yaratmak amacıyla siyasal davranışın bilimsel olarak belli ölçüde sayısal yöntemlerin kullanımıyla incelenebilmesini ifade etmektedir(Miller ve diğerleri, 1994: 163).

Siyasal davranış araştırmalarına 1944 yılında Lazarsfeld ve Columbia Üniversitesi Uygulamalı Sosyal Araştırma Biriminden arkadaşlarının bireysel seçmenlere odaklanan bir seçimin akademik olarak incelenmesi ilham alınan ilk çalışma olmuştur. 1940’ta New York Elmira’daki yapılacak olan başkanlık kampanyasına ilişkin saha araştırmaları vatandaşlık ve politika çalışmalarının yönünü bireysel seçmene yöneltmiştir(Carmines ve Hukfeldt, 1998: 223). Genel seçmen düzeyinde saha araştırmaları ise 1948 ABD seçimlerini saha araştırmaları ile analiz eden Michigan Üniversitesi’nden Campbell, Converse, Miller ve Stokes (1960) ve Anthony Downs’ın (1957) Rasyonel Seçim Yaklaşımı ile birlikte sosyal psikolojik yaklaşımın yan yana gelmesi ile oluşturulmuştur. Araştırmalar oylama lehine revizyonist öğelerle başlayarak geleneksel ve rasyonel seçim fikirlerini birleştirip muhakeme eden rasyonel seçmen kavramı ortaya çıkarmıştır(Pappi, 1998: 255). Siyasal davranış araştırmaları daha çok seçim sonuçlarının analizine dayanmaktadır. 1948’de Henry Truman’ın ikinci

kez başkan seçildiği seçimlerde bu araştırmaların en önemlilerindedir. Seçim davranışlarının farklı tabaka ve bölgelerde ne ölçüde aynı yönlü değişimler gösterdiğine bakarak çeşitli ülkeler arasında ya da aynı ülkenin çeşitli devirlerindeki siyasal birliğin göreceli derecesini incelemek de mümkün olabilmektedir(Lipset, 1964: 13). Devletlerin belirli bir dönemdeki yapısı toplumun siyasal davranışının bir aynası konumuna gelebilmektedir.

Savaş sonrası hakim olan üç araştırmanın inceleme konusu siyasal kişilik, siyasal tutum ve kamuoyu; oy verme davranışı ve diğer siyasal katılma boyutlarında yoğunlaşmıştır. Özellikle siyasal davranışın siyasal yelpaze içinde kim kime oy verir sorusu toplum birimlerinin örgütler tarafından daha kolay anlaşılmasına neden olmuştur(Çam, 2011: 166). Yapılan araştırmaların hepsinin ortak noktası bireysel seçmenlerin politik davranışlarına odaklanmasıdır. Böylece siyasi sosyologlar bağımsız insan modeli, politik psikologlar tipik vatandaş yerine zekice politik olarak sofistike karar veren insan modeli, politik iktisatçılar vatandaşlık görevini sorgulayan bir insan modeli ile karşı karşıya kaldılar. Amaçsal ve araçsal olarak motive olmuş, yeni bir ampirik vatandaş modeli keşfedilmiştir(Carmines ve Huckfeldt, 1998: 224). Siyasal olarak politik tahayyüller içinde kalan bireyin çıkarları doğrultusunda hareket edebileceği anlaşılmıştır. Birey kendini sadece bir devletin vatandaşı olarak siyasi davranışlarda bulunmayı bir ödev olarak görmemekte, çıkarları doğrultusunda siyasal davranışlarını değiştirebilmektedir.

Siyasal davranış araştırmalarının ABD’de başlayıp gelişmesinin temel nedenleri arasında iki dünya savaşı sırasında dünyanın geri kalanın savaş alanı olarak kullanılması, ABD’de psikoloji ve sosyoloji araştırmalarının ilerlemesi, ekonomik olarak dünya savaşlarından sonra dünyayı finanse edebilecek gücü elinde bulundurabilmesidir. Ayrıca Sovyetler Birliği ile çekişme ve komünizm algısı, demokratik ve düzenli bir seçim geleneğine sahip olunması diğer etkenler olarak sayılabilir.

Devlet 1960’lardan itibaren siyaset kurumlarından biri olmuştur. Siyaset kurumu ise toplumsal kurum komünlerinden biridir. Devlet ve toplum arasındaki ayrım ortadan kalktığı için aralarında çatışan bir pozisyon kalmamıştır. Birleşik olan bu unsurların özelleştirilmiş halleriyle siyaset yapılamaz hale gelmiştir(Parsons, 1951: 126-127). Günümüzde Siyasal davranış araştırmaları bireyin fizyolojik ve psikolojik özelliklerini dikkate alarak saha araştırmaları ve teoriyi harmanlayarak ilerleyebilmektedir. Böylece hem bireyin siyasi davranışları yorumlanıp hem de teoriler sınanmaktadır. Önemli olan siyasal davranış araştırmalarının gerçek anlamda bireyin veya toplumun ortak siyasi davranışları yansıtılarak, siyasi etkilerden uzak yorumlanabilir gerçek veriler elde etmektir.

Davranışsalcı yaklaşım 1920’lerden itibaren uygulanıp, 1940 ve 1950’lerde temel bir alt yapıya oturmuştur. 1960’lardan itibaren yükselip uygulama alanı genişlemiştir. 1970’lerde siyasal davranışçı yaklaşım sadece insanların gözlemlenebilir siyasal davranışlarını kendine konu edindiği için eleştirilmiştir. Bu eleştirilerin en önemlisi insan davranışının tarihten soyutlanarak yorumlanmayacağı olmuştur. Siyasal davranış yaklaşımını savunanlar tarihsel ve normatif siyasal kuramcı olarak yetiştikleri için deneysel kuramları bilimin gelişmesi için anahtar rol olarak görmüşlerdir. Bu yaklaşımın savunucularına göre siyasal düşünüş tarihi, bilim dışı, antikacı bir yaklaşım olarak bilimin önünü tıkamıştır. Başta David Easton gibi düşünürler siyasal kuramın düşüşünü davranışsalcı terimlerle eleştirmişlerdir(Miller ve diğerleri, 1995: 297-298).

2. SİYASAL DAVRANIŞIN ANLAMI

Siyasal davranış incelemeleri siyasal fenomenlere yeni bir açıdan yaklaşılmasıdır. Siyasal yönetim süreci içinde insan davranışlarında göze çarpan yeknesaklığı, sebep-sonuç ilişkisini ya da sapmaları araştırır. Siyasal araştırmalarda normatif bakışı reddederek olması gerekeni değil olanı araştırır. Sistemik olarak gözlenebilen insan davranışlarını kendine konu edinir(Daver, 1993: 199). Teknik olarak davranışsalcı yaklaşım açık siyasi ve veya özel fenomenler açısından politik ve sosyal davranışları açıklamaya yönelir. Örneğin davranışsal incelemeye konu edilen bir oylamada oyların etkilendiği dışsal ve nesnel etmenler ortaya konur. Siyasal davranış incelemelerinde bireyin seçmen

kişiliğini de içeren öznel konulara ağırlık verildiğinden ideolojisi ikinci plana atılır(Robertson, 1985: 20).

Siyasal davranışların ne olduğundan çok bireysel ve kolektif olarak yarattığı etki ön plana çıkabilmektedir. Yapılan araştırmalar bu etkilerin neler olduğunu ortaya çıkarabilmek açısından önemlidir. Çağdaş dünyada oylama davranışı, bireysel seçimler yoluyla kolektif arzulara ulaşmanın bir aracı olarak sadece piyasa tarafından rakiplendirilebilir. Oylama bu bağlamda parlamentolar, mahkemeler, konsorsiyumlar, uluslararası barış örgütleri tarafından kullanılmıştır. Fakat en önemli işlevi modern devlete hükümetin eylemlerini kitlesel olarak vatandaşın tercihleriyle birleştirmenin bir yolunu sağlamasıdır. Ne kadar çok oy insanların seçiminin psikolojik ve sosyolojik tercihleri ile ilgili bilgi verse de, insanların siyasal davranışının önemi yol açtığı kararlardan kaynaklanmaktadır(Campbell ve diğerleri, 1964: 3-4).

Siyasal davranış kısaca bireyin ve toplumun dış dünyaya gösterdiği tepki ve tutumların sadece siyasal alan içine giren kısmı olarak tanımlanabilir. Siyasal davranışların gelişebilmesi için siyasal bir kültürün varlığı, siyasal davranışın siyasal toplumsallaşma ile oluşumu ve kişileri sistemin içine katan etkin bir siyasal katılmanın olması gerekir. Siyasal davranışın çoğu zaman siyasal katılma boyutuyla ortaya çıktığı düşünüldüğünde siyasal katılımı ortaya çıkaran araç ve gereçler önem kazanabilmektedir. Wedel siyasal davranışın siyasal katılım içinde oluştuğunu belirterek yurttaşların toplumsal süreçlere, yani hem fikir oluşturma ve karar süreçlerine katılımı hem de sosyal ve özellikle siyasal faaliyetlere katılımı şeklinde bir tanımlama yapmaktadır(Wedel, 2001: 20).

Muzaffer Sencer'e göre siyasal davranış siyasal tercihlerin belli sosyo-ekonomik özelliklere göre biçimlenen ve değişen kanı ve davranışların son, özetlenmiş ifadesidir(Sencer, 1974: 11.). Akif Çukurçayır ise her eylemin siyaset olmadığını, yalnız kurumsal eylemler bireysel olmaktan çıkar ve toplumla ilişkilendirilebilen eylemleri siyasal davranış olarak görür. Bu yüzden bir siyasal davranıştan söz edebilmek için onun siyasal eylemi içermesi gerekir. Bu yüzden katılım davranışı yurttaşla toplum arasındaki ilişkiyi açıklayan bir eylemdir(Çukurçayır, 2002: 21-22). Ahmet Taner Kışlalı ise siyasal davranışın oluşumu için siyasi inanç, değer ve davranışların birey tarafından benimsenme ya da toplum tarafından öğretilme süreci olan siyasal toplumsallaşma ile ilişkilendirir(Kışlalı, 1994: 103). Davut Dursun'a göre içinde yaşanan siyasal toplumdan gelen her türlü etkilere karşı bireyin verdiği cevaplara, tepkilere kısaca siyasal davranış denir. Bir davranışın siyasal toplumdan gelen etkilere karşı oluşmuş olması bu davranış sürecini ve biçimini farklı kılmaya da etkisinin algılanması ve belli tepkilerin verilmesi bakımından diğerlerinden farklıdır(Dursun, 2014: 213-214).

İnsanı siyasal davranışa iten sosyo-ekonomik, psikolojik ve siyasal etmenler olabilmektedir. Yapılan bu sınıflandırma benzer etmenlerin benzer davranışlara yol açtığı düşüncesi ile oluşturulsa da insan davranışı kestirilemeyen bir şekilde değişebilmektedir(Tosun ve Tepeciklioğlu, 2014: 498). Siyasal davranış siyasal, geleneksel ve çağdaş olaylara insanın davranışlarını inceleyerek cevap arar. İnsanların ve örgütlerin siyasal olaylar karşısında aldıkları tavırlar değişiklik gösterse de eylemsel olarak siyasal katılma ortak sonuçları ortaya koyabilmektedir(Öztekin, 2014: 244). Siyasal davranış bu tanımdan da anlaşılacağı üzere sadece insan davranışını içermez. Örgütlerin davranışları da siyasal davranış içerir. Çağdaş demokrasilerde siyasi partiler bu işlevi görmektedir. Ergun Özbudun Batı ülkelerinde liberal ve radikal partilerin hükümdar ve aristokrasinin siyasal iktidarı karşısında orta sınıfların siyasi isteklerini duyurma amacıyla, işçi partilerinin ise işçi sınıfının siyasal katılımını sağlama mücadelesi için kurulduklarını belirtmiştir. Bu anlamda siyasal davranış siyasal katılımı sağlayabilmek için partilileşme veya partilileşmenin siyasal katılımı etkilediği çift yönlü bir ilişkidir(Özbudun, 1979: 26-27). Siyasal davranışın siyasal katılım boyutu ile herkes kendi kaderinde üzerinde söz sahibi olabilmektedir. İnsanın kendi kaderini kendi istekleri doğrultusunda belirleyebilmesi başkalarını bu yönde ikna etmesinden geçebilmektedir. Çünkü her bireyin kaderi toplumsal hayattan soyutlanamaz. Özellikle demokratik siyasette siyasal davranış temel düzeni bozmadan, kendi isteklerimizi gerçekleştirerek toplumun genel kaderinin tayin edilmesini

sağlar(Ateş, 2015: 286-287). Bireysel olarak ortaya çıkabilen siyasal davranış kolektif bir hareketle toplumun siyasal davranışına dönüşebilir. Ortak ihtiyaçlar, arzular ve ortak dış etkenler sosyal davranışın birlikte belli bir amaca yönelmesini sağlayabilir. Böylelikle bireysel ve örgütsel davranışın yanında toplumsal davranış ortaya çıkabilir.

Siyasal davranış sadece somatik (beden-ruh ilişkisi) olayların incelemelerini değil, içe bakış metoduyla, insan düşüncesinin ve bazı ruhsal olayların da gözlemlenebilmesidir. Siyasal davranış kamuoyu, oy verme, seçmen davranışı, siyasal partiler, baskı grupları, milletlerarası ilişkiler ve amme idaresini kendine konu edinir. Bunların odak noktaları olarak siyasal iktidarı, siyasal etkiyi(siyasal iktidarın müdahaleleri), grupları (aile, devlet ve toplum arasında insan kümeleri), siyasal kararların, siyasal katılmanın incelenmesidir(Daver, 1993: 198-203). Etnik unsurlar, jeopolitik yapı, ekonomik etkiler, ideolojik etkiler ayrı ayrı veya gruplar halinde ele alınmış topluluk veya bireyler üzerindeki etkileri siyasal davranışın oluşmasına zemin hazırlayabilir(Meynaud ve Lancelot, 1962: 82)

Siyasal davranışın en önemli unsuru karar verenlerin kararlarını etkilemektir. Siyaset her yerde ve evrensel olduğunda anlamını yitirmeye başlar. Bu yüzden siyasetin politik olmayan davranışlardan ayıracak bir tanımlamaya ihtiyaç vardır. Milbrath bu ayrımın en kolay şekilde siyasal bir sistemin tanımlanması özelinde yapılabileceğini belirtir. Günlük yaşamda, yalnızca resmi hükümetin değil aynı zamanda o hükümetin kararlarını etkileyen insan ilişkileri modelini de içeren bir politik sistem olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla siyasi bir sistem siyasi partiler, baskı grupları gibi belirli kuruluşları ve hükümet politikalarını, oylama ile ilgili tartışmalar gibi kamu kararlarına ilişkin davranışları içerir. Siyasal davranış o zaman hükümetin karar çıktılarını etkileyen veya etkilemesi amaçlanan davranıştır(Milbrath, 1971: 1-2). Örneğin herhangi bir şirket veya bir organizasyon kendi bünyesinde karar alırken davranışları tipik olarak politik gibi gözükse de bu tanımlamaya göre siyasal davranış olamamaktadır.

Robert Dahl ise siyasal davranışın ortaya çıkabilmesi için etkin bir siyasal katılımı sağlayacak güçlü bir demokrasiye ihtiyaç olduğunu savunur. Böylelikle aydınlanmış bir kavrayışla birlikte demosun her üyesinin siyasal davranış sergileyebilecek eşit ve gerçek fırsatlara sahip olması siyasal davranış oluşturacaktır(Dahl, 2018: 20-21). Her eğilim ve davranış gibi siyasi davranışlar da gerçekleştirilebilmek için fırsat gözlerler(Bouthoul, 1968: 107). Sunulan fırsatlara rağmen siyasal sistemin etkilerini bilmeyen veya anlamayan kitlelerin siyasal bir davranış sergilemesi beklenemez. Siyasal sistemin geniş halk kitlelerinin günlük yaşamını, alınan kararlarla etkilemesi ve etkilenen kişilerin bundan haberdar olması, siyasal davranışın önemli unsurlarındandır(Kızılloluk, 2011: 163). 1940'lerden itibaren yoğunlaşarak artan siyasal davranış incelmelerinden elde edilen politik tutum ve davranışlara ilişkin veriler sonucu ekonomik statü grupları içinde alt sosyo-ekonomik gruplar arasında siyaset ve siyasi davranış hakkında genel bilgi eksikliği nedeniyle demokratik olmayan otoriter tutumlar daha yaygın olduğu görülebilmektedir(Pateman, 1970: 3). Kişilerin siyasal ile siyasal olmayan davranış ayıt edebilmesi ve siyasal davranışa ilişkin bilgi sahibi olması otoriter davranışların azalmasını sağladığı söylenebilir. Otoritenin arttığı durumlarda ise siyasal katılma azalarak bu yapının daha da yerleşmesine neden olduğu anlaşılmaktadır. Siyasal katılmanın ise tam sağlanabilmesi için temel şartlar vardır. Bunlar katılabilecek bir nesne(devlet), katılımı sağlayacak olan katılanların can güvenliği ve ne kadar ilkel olursa olsun belirli eğitim ile siyasal davranış hakkında bilgi düzeyinin olmasıdır(Eroğul, 1991: 41-42).

Çağdaş toplumlarda yasalara uyma, vergilerini ödeme gibi sistemi destekleyici siyasal davranışların yanında, onu değiştirmeye yönelik siyasal protesto, miting, isyan gibi davranışlar sistemin karşısındadır. Siyasal davranış incelemeleri veriler elde edebilmek için daha çok siyasal davranışın siyasal katılım boyutuyla ilgilenir(Çam, 2011: 168). Bu kapsamda siyasal katılma ise sadece demokrasilere özgü değildir. Her şekilde bir siyasal sistem içinde yöneticilerin ve kadrolarının seçimleri, eylemlerini etkilemek için olağan ve olağan üstü davranışlar sergilenebilir(Turan 1986: 37-38). Alain Lancelot'a göre siyasal davranışların yaygın incelenmesi, siyasal tavırların çeşitli anlatım biçimleriyle (görüşler ve oylar) ilgilidir. Seçim incelemeleri geçerli davranışlar olan oylara dayanır.

Çoğunlukla oyların altında yatan tavırların anlaşılması zor olsa da oylar hiç değilse, ülkede ve toplumda tavırların dağılımına ışık tutarak varsayımlar ortaya koymayı sağlar. Oy vermek siyasal davranışın en önemli yönüdür fakat gazete okumak, radyo dinlemek, televizyon izlemek, toplantılara katılmak, tartışmalara girmek, siyasilere mektup yazmak, milletvekili adayı olmak gibi davranışlar da siyasal davranışı oluşturur(Lancelot, 1976: 8-9).

Siyasal davranışları belli bir eksene kaydırmak ve kendi lehlerine şekillenmesini sağlamak isteyen baskı grupları, kamuoyunu kitlesel olarak etkileyerek geniş bir gruba karşı iktidar sahiplerinin tedbirler almalarının daha da zorlaşacağını düşünmektedirler(Meynaud, 1975: 60-61). Belli bir hedefe doğru kitlesel olarak yönelen siyasal davranış isteklerin gerçekleştirilmesi bakımından siyasal sistemi zaman zaman zorlayabilir. Adorno'ya göre siyasal nevroz yoktur ama ruhsal yozlaşmalar siyasal davranışı, bu davranışlardaki yozlaşmaları tamamıyla açıklamaksızın etkilemektedir. İmkansızlıklar bireyleri şeytanca bir rasyonellik altında farklı simgeler yönünde kitle hareketlerine sürükleyebilmektedir. Otorite bağımlısı karakterler çocukluk yaşantısının baskısı altında özerk bir ben yaratamayan kişiler totaliter ideolojilere yakındırlar(Adorno, 1990: 19).

Seçimlerin analizi yoluyla yapılan siyasal davranış araştırmalarında ülkenin sosyal yapısı ile seçimlerin ilişkilendirilmesi gerekir. Ancak oylamaların gizli yapılması bunlar hakkında bilgiye ancak araştırmanın aracı olan anketlerden elde edilen verilere güvenerek sahip olunabilir. Bununla birlikte elde edilen verilerin seçmenlerin çok sayıda sosyal özellikleri ile nicel ve niteliksel olarak ilişkilendirilmesi gerekir. Sosyal özelliklerin hepsi bir ulusun toplumsal yapısını oluşturmaya katkıda bulunsa da her birinin oylama davranışı üzerindeki etkisini test etmek için hepsinin tek tek analizi gerekir(Blondel, 1974: 10).

3. SİYASAL DAVRANIŞIN OLUŞUMU VE GELİŞİMİ

Siyasal davranışın oluşumu bir süreç kapsamında gerçekleşmektedir. Kimsenin tutumlarında bir anda siyasal davranış sergileme istenci doğmamaktadır. Bu sürecin en önemli unsuru da kişinin hayatı boyunca devam eden siyasal toplumsallaşmasıdır. İnsan dünyaya toplumsal olarak daha önce şekil verilmiş hazır kalıplar içinde gelir. Genetik faktörlerinin dışında içinde yaşadığı topluma göre davranışları şekillenir. İbn-i Haldun Mukaddime adlı eserinde insanların toplum içinde yaşamaları bir zorunluluk olarak görmüştür(Haldun, 1996: 39). Şenel'e göre ilkel topluluktan modern topluma geçiş barışçıl topluluk içi ilişkiler içinde ticaretin gelişmesi, savaşçı ilişkiler içinde fetih ve tabakalı toplumun doğması ile olmuştur. Oluşan modern toplum diğer toplulukları etkileyerek modern topluma geçişi hızlandırmıştır(Şenel, 1995: 178). Toplum karşılıklı ihtiyaçların karşılandığı, belirli bir coğrafyada etkileşim halinde yaşayan bir birliktelik halini alır. Toplum kendi düzenini ve devamlılığını sağlamak için birtakım kurallar oluşturur. İnsanın birey olarak başladığı hayat serüveni toplumsallaşma yoluyla toplumun bir üyesi olarak devam eder.

Genel olarak insan davranışlarının, bireyin içinde yaşadığı toplumun kuralları, inançları, tercihleri, beklentileri doğrultusunda gelişme göstermesi toplumsallaşma olarak tanımlanabilir. Siyasal toplumsallaşma ise siyasal sistemin varlığının devamı için siyasal olana ilişkin eğilim, inanç ve kuralların benimsenmesidir(Dursun, 2014: 220-221). İnan Özer'e göre siyasal toplumsallaşma ister toplumsal yapı birey, isterse kültür ideoloji birey etkileşiminde gerçekleşsin her şeyden önce toplumsal siyasal sistemin bireye kazandırılmasıdır(Özer, 1988: 155). Siyasal toplumsallaşma süreci ise bireyin siyasal kültür hakkında bilgi edinmesiyle başlar. Toplumda siyasi kültürün yaygınlaşması toplumların hızlı bir şekilde siyasallaşmasını sağlayacaktır(Öztekın, 2014: 241). Toplumsallaşmanın siyasal alana ilişkin bir yapısı olan siyasal toplumsallaşma siyasi kültürün aile, arkadaş ve iş grupları, okul ve eğitim, kitle iletişim araçlarından elde edilmesiyle yoğunlaşabilecektir. Siyasal toplumsallaşmanın gelişimini bir kişinin yaşamında çocukluk, ergenlik ve gençlik, olgunluk dönemleri olarak ayırabilmek mümkündür.

3.1. Çocukluk Dönemi

Siyasal davranışın oluşması yaşamın ilk yıllarından itibaren başlamaktadır. Çeşitli ülkelerde yapılan araştırmalarda yedi hatta daha küçük yaştaki çocukların siyasi kültürün etkisi ile siyasal toplumsallaşma yaşayıp siyasal davranışta bulunabildiklerini göstermektedir(Çam, 2011: 176). Siyasal kurallar, ilişkiler, süreçler siyasal toplumsallaşma ile çocukluk döneminde kazanılır. Çocukluk döneminde bu tarz bir sosyalleşme kazanamayan çocuklar veya göçmen olarak bir topluma katılan kişinin siyasal adaptasyonu oluşmaz. Yeni kuşakların siyasal alana ilişkin toplumsallaşma süreçleri gerçekleşmedikçe siyasal sitemin varlığı da devam edemez(Easton ve Dennis, 1970: 24). Ergil ve Alkan'a göre toplumsal, siyasal çevre ile birey arasında yaşam boyu süren dolaylı ve doğrudan etkileşim sonucunda bireyin siyasal sistemle ilgili görüş davranış, tutum ve değerleri gelişebilmektedir(Alkan ve Ergil, 1980: 78).

Okul öncesi dönemde 4- 8 yaş arası çocukların siyasal davranışlarında daha çok duygusal bir bağ bulunur. Siyasal kişilere önem verilmekte fakat bu kişiler ayırt edilememektedir(Greenstein, 1970: 57). Duygusal olarak başlayan siyasal toplumsallaşma okul dönemiyle birlikte bilgisel yönde gelişir. Siyasal yöneticiler ayırt edilebilir, devlet anayasa, yargı organları, hangi yaşta oy kullanılabilceği öğrenilebilir. Bilgisel duygusal gelişmeyi durdurmaz(Turan, 1977: 48). Çocukluk döneminde siyasal toplumsallaşma bu yönleri ile ilk yöneliş olarak olumlu bir şekil alabilmektedir(Orhan, 2009: 24). Genel olarak çocukluk döneminde ilk siyasal bilgiler, sembol ve kimlikler okul öncesi öğrenilir. Okul çağına geldiğinde devlet, devlet başkanı ve diğer siyasi kurumları algılar. Genellikle on iki yaşına kadar siyasal davranışlar şekillenir(Dursun, 2014: 222). Böylelikle çocuk hem siyasal alana ilişkin bilgiler edinmekte hem de siyasal toplumun ve sistemin yapısını öğrenerek siyasal sistemin devamlılığını sağlayabilmektedir.

11-13 yaş dönemi siyasal görüşlerin tam anlamıyla oluştuğu dönemdir. İlkokul çağlarında siyasi partilerle duygusal bir bağ kuran çocuk partilerin bilgisel değerlendirmesini ergenlik döneminde yapabilmektedir(Alkan ve Ergil, 1980: 49-50). Siyasal davranış çocukluk döneminde ulusal kahramanlara, anıt ve kurumlara bağlanarak bütünleşme şeklinde; okul, aile ve arkadaş çevresinin etkisiyle farklılaşarak gelişmektedir. Çocukların genellikle % 80'i ailesinin siyasal tercihleriyle uyumlu davranışlar sergilediği yapılan araştırmalarda görülmüştür(Çam, 2011: 177). Easton ve Dennis' e göre çocukluk döneminde siyasal davranışın oluşumunda dört aşama vardır. Bunlar politikleşme ile çocuğun aile ve okul dışında otoritenin varlığını anlaması, kişiselleşme ile otoritenin bir kişiye bağlanması, idealleştirme ile kişiselleşmiş otoriteye sevgi ve saygı, siyasal uyarı ve nesnelere kişilerden öte kurumsallaşmış bir bütün olarak algılama şeklindedir(aktaran Özer: 1988, 155).

Siyasal toplumsallaşma bir süreç olarak sadece çocukluk döneminden ibaret değildir. İnsanın diğer yaşadığı dönemlerde davranışları şekillenebilmektedir. Fakat siyasal davranışın oluştuğu çocukluk dönemi insan yaşamının diğer dönemleri için bir zemin oluşturabilmektedir.

3.2. Ergenlik ve Gençlik Dönemi

Gençlik dönemi ergenliği de içine alan kişinin bedensel, toplumsal, bilişsel olarak geliştiği ve bu kapsamda olgunlaştığı dönemdir. Ben merkezli olarak daha önce kabul edilen kararlar ve değerler sorgulanır. Aile, yaşam, evlilik, toplum gibi kavramlar için idealist düşünceler oluşur (Gander ve Gardiner, 1993, 405-426). Genellikle okullarda geçen ve hayat mücadelesinin başladığı bu dönemde her türlü bilgi edinilebilir. Yurttaş olarak yetişmeleri sağlanır. Eğitim süresinin bu dönemde uzaması siyasal hayatta daha etkin olacak değerler, inançlar ve tutumlar kazandırılarak sisteme olan inanç pekiştirilir(Dursun, 2014: 223).

10-13 yaşlarında duygusal ve bilişsel düşünme yetenekleri beraber gelişen ve siyasal görüşleri biçimlenmeye başlayan çocukların 13-17 yaşları arasında siyasal sorunlara basit çözümler üretme eğiliminde olup, 17-21 yaş arasında ise olgunlaşma artarak siyasal araçların, hakların korunması için var olduğunun farkına varırlar. Bilişsel düzeyin artması siyasal sorunların karşılıklı işbirliği ile çözülebileceği düşüncesini oluşturur(Onur, 1992: 16). Bireyin siyasal toplumsallaşma sürecine

paralel olarak birçok yeni gruba girmesi siyasal eğitiminin bu gruplarda devam etmesini sağlar. Askere gitme, işe girme, evlenme, coğrafi yer değiştirme, mesleki başarı siyasal davranışları belirleyici yönde etki yapabilmektedir(Çam, 2011: 178).

Ergenlik döneminde farklı gruplarla temas ve/veya bu grupların içine girilmesi, siyasal davranışa ilişkin düşünceleri kökten değiştirmese de bilişsel düzeyin artışı ile bir içerik zenginleşmesi ve düşünce yapısının sağlam bir zemine oturtularak olgunlaşması sağlayabilecektir(Ergil ve Alkan, 1980: 30). Ergenlik döneminde tutum ve davranışlara hakim olan ben merkezli düşünce ve idealizm, bireye kendi benimsediği bir siyasal akımla düşlediği düzeni kurabileceği inancını yerleştirir(Aktuna, 1986: 29). Bu inançla birlikte kendini önemli görme isteği ve duygusallık radikal görüşlerin peşinden gidilmesine neden olabilir(Bostancı, 1995: 123). Bilişsel düzeyin giderek arttığı bu dönem siyasal sistemin kavrayış biçimi çeşitlenecektir. Siyasal sisteme ilişkin bilgiler pratiğe dönüşerek içselleştirilecektir. Devlet ve vatandaş ilişkisinin en iyi şekilde anlamını kavrayabilecek, haklarının ve ödevlerinin tam bir bilincine varacaktır. Onur'un belirttiği gibi siyasal sistemin doğası ve işlevi hakkında yeni görüşler geliştirebilecektir(Onur, 1992: 16).

17-18 yaşlarında başlayan gençlik döneminde gençlerin daha ülkücü olduğu, gösteriler ve siyasal mitinglere daha çok katıldığı ve üniversite öğrencilerinin alışla gelen siyasal davranışlardan saptığı sık sık belirtilmektedir(Turan, 1977: 50). Bu ileri sürülen davranışlara ilişkin eleştirilerin yanında destekleyici araştırmalarda bulunmaktadır. Örneğin Muzaffer Sencer Türkiye'de yaptığı bir araştırmada yaş öbeklerinin kütlelerin genel dağılımına uygun olmayan bir yığılma gösterdiğini tespit etmiştir. TİP'liler (Türkiye İşçi Partisi) kategorisinde siyasal tercihlerle yaş arasında bir ilişki bulunabileceği belirtilmiştir. 21-29 yaş öbeği TİP'e ilişkin tercihlerde %60 oranına varmıştır. Bu durum 1960'larda sosyalist akımın gençler arasında benimsenmiş olduğu şeklinde yorumlanmıştır(Sencer, 1974: 103). Aksine bir durumu ise Alain Lancelot 1965'de De Gaulle ve Mitterrand'ın yarıştığı başkanlık seçiminde belirtmiştir. 25 yaşından küçük gençlerin siyasal kayıtsızlığını ortaya koyarak, siyasal inançlarını dile getiren gençlerin bir tavır alamaya zorlanmadıklarında ilerici harekete aynı oranda katılıp katılmayacaklarının meçhul olduğunu belirtmiştir(Lancelot, 1976: 21). Bu yaş grubundaki gençler iş arama, eğitim, meslek edinme gibi nedenlerle sık sık yer değiştirirler. Henüz çoğunlukla bekarlardır ve belirli bir mesleğe sahip olmadıkları için bir örgüte üye olamamışlardır(Öztekin, 2014: 257).

Lazarsfeld'in 1940, 1944 ve 1948 ABD seçimlerinden önce ve sonra yaptığı araştırmalarda genç Katoliklerin daha çok Cumhuriyetçi, genç Protestanların ise Demokrat Partiyi tutma eğimi içinde olduğunu ortaya koymuşlardır(Lazarsfeld ve diğerleri, 1944: 24; Berelson ve diğerleri, 1954: 70). ABD'de Buhran ve savaş dönemlerinde oy verenler Demokratlara, refah ve bolluk döneminde oy kullananlar Cumhuriyetçi Partiye oy vermişlerdir. Bu yüzden yaşla muhafazakarlık orantısının incelenmesi gerekebilmektedir. Çünkü ergenlik ve gençlik dönemi refah dönemine rastlayan kişilerin siyasal davranışlarında muhafazakarlık daha etkin olabilir. Angus Campbell ve diğer araştırmacılar 1932 ABD başkanlık seçimlerini 1929 krizinde başkan olan Herbert Hoover'in koltuğunu demokrat Roosevelt'e bıraktığı seçimlerin sonucunu büyük ölçüde ilk defa seçime gitmiş gençlerin belirlediğini ortaya koymuşlardır. Seçmen olarak ilk defa seçime giden gençlerde bağımsızlık isteği yüksektir, yaş ilerledikçe bir partiye bağlılık artmaktadır. Gençlerde 21-24 yaş arasında bir partiye bağlılık oranı % 24 seviyesinde belirlenmiştir(Campbell ve diğerleri, 1964: 90-93). Blondel 1964 Birleşik Krallık seçim analizinde 21-24 yaş arası gençlerin %16'sının seçime gitmediğini, seçime gidenlerin de tüm seçmenler içinde oranının % 8 olduğunu belirtmiştir(Blondel, 1974: 54).

Gençlerin bilişsel arzusu, dünyanın merkezi olarak kendilerini görmeleri ve bağımsızlık istekleri nedeniyle siyasi davranışları daha yoğun gerçekleştirecekleri inancı hakimdir. Fakat gençlerin bu istekli yapısına rağmen siyasal sistemin devamlılığı için gerekli davranışlarda pek istekli olmadıkları söylenebilir.

3.3. Yetişkinlik ve Olgunluk Dönemi

Yetişkinlik ve olgunluk döneminde kişinin yaşının ilerlemesi ile birlikte toplumsal olarak statüsü ve rolleri de değişebilmektedir. Toplumsal yapı içinde sınıf değiştirme, refah düzeyini artırma isteği, statü ve meslek değişikliği, medeni durum dikey ve yatay düzlemde siyasal toplumsallaşma üzerinde önemli değişiklik yaparak davranışlara yön verecektir(Dursun, 2014: 223). Daha karmaşık ve sorumluluk taşıyan yeni sosyal durumlarla karşılaşan kişinin yeni bir sürece girdiği gerçektir. Yetişkinin parçasal ya da tedrici değişiminin ortaya çıktığı bu döneme yeniden toplumsallaşma veya sürekli toplumsallaşma denebilir(Tezcan, 1995: 47-48). Böylece var olan tutum ve davranışlar pekiştirilebilir. Toplum etkisiyle farklı tutum ve davranışlar geliştirilebilir. Siyasal toplumsallaşma bu içeriği ile değişen toplum yapısına ve zamana göre gelişen bir süreçtir.

Toplumsal alışkanlık açısından yukarıya doğru gelişme gösteren toplumlarda siyasi kültür ve davranışlar da değişebilmektedir. Örneğin ABD’de siyah ırkın anayasal ilkelerle ve mahkeme kararıyla eşitliği sağlandıktan sonra, birçok siyahi grup geleceğinin etkileneceğini düşünüp siyasi davranışlar sergilemişlerdir(Turan, 1977: 53). Gerçek olmayan bir toplumsallaşma yaşayan veya siyasal gerçeklerle karşılaşabilen kişi köklü ve çarpıcı değişimler karşısında siyasal düşünce ve davranışlarını yeni deneyimlerine göre şekillendirebilir(Ergil ve Alkan, 1980: 128). Üniversitede dünyanın kaderini değiştirme çabasında olan gençler yaş ilerledikçe, işe girdiklerinde veya ev geçindirmeye başladıklarında sıradan toplumsal bir kişiliğe dönüşür(Bostancı, 1995: 123). Yaşın ilerlemesi kişiyi uç siyasal davranışlardan merkezi eğilimlere çekebilmektedir. Yeterince bilgisi olmayıp dünya meselelerine el atan bir genç yerine, daha fazla siyasi bilgi sahibi olan olgunlaşmış, tedbirli davranan bir kişilik oluşabilecektir. Kitle iletişim araçlarına hakim, düzenli bilgi akışı içinde olan davranışlar sergileyeceklerdir(Jaros, 1973: 73).

Sencer yaptığı araştırmada siyasal katılmada bulunanların %74 oranında 21-49 yaş grubu arasında olduğunu ortaya koymuştur. Yaş ilerledikçe siyasal davranışın arttığı ve aynı düzeyde devam ettiği görülmektedir. Fakat belirli bir yaştan sonra siyasal davranış düzeyi düşmektedir(Sencer, 1974: 100-101). Nitekim yapılan diğer araştırmalarda da siyasal katılımın yaşla kademeli olarak yükseldiğini kırk ve elli yaşlarda zirveye ulaşp 60’lı yaşlardan sonra kademeli olarak azaldığı gözlemlenmiştir(Milbrath, 1971-34; Campbell ve diğerleri, 1964: 49-65; Lipset, 1964: 249-254). Yaşlanma esnekliklerin yitirilmesine, düşünme ve tutumların değişiklik alanının daralmasına neden olduğu için daha fazla tutuculuk ortaya çıkabilmektedir(Turan, 1997: 54-55).

Yaşın ilerlemesinin yanında aile yapısı da siyasal davranışların oluşumunda etkilidir. Çocuğun refahının ve geleceğinin düşünülmesi, orta sınıf statüsünün elde edilmek istenmesi, toplum içinde ailece kabul görme arzusu gibi değişkenler yaş ilerledikçe bireyin üstünde daha fazla baskı yaparak siyasal davranışların değişmesine neden olabilir. Yaşlı grupların emeklilik dönemlerinde istediklerini yaptırabilmek için ABD seçimlerinde radikalleşebileceği görülmüştür(Lipset, 1964: 252-254).

4. SİYASAL DAVRANIŞIN DEĞİŞİMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Siyasal davranış çocukluk, gençlik dönemlerinde bir süreç olarak oluşabilmekte ve birtakım değişkenlerin etkisi ile değişebilmektedir. Aile, yaş, eğitim, yaşanılan yer, mesleki ve sosyal statü, kitle iletişim araçları siyasal davranışın değişimi üzerinde etki yapabilmektedir.

4.1. Yaşın Etkisi

Yaşın siyasal davranışların değişimi üzerinde etkisi siyasal davranışın oluşumu kısmında belirtildiği gibi küçük yaşlardan başlayan siyasal toplumsallaşma sürecinin bir sonucudur. 11-13 yaşına kadar olan değişim duyuşal merkezlidir. Bu dönem siyasal bilginin az ama duygusal bağlılığın güçlü olduğu değişimler yaşanır. Bu yaşlardan sonra bilgisel düzey artmakta ve elde edilen yeni bilgilerle siyasal davranış farklılaşabilmektedir. Gençlik dönemi yepyeni ideolojilerle karşılaşılması, aşırı bencillik ve her şeyin yapılabileceği düşüncesi ile birlikte siyasal davranışların en çok değişime uğradığı dönemdir. Yaşın ilerlemesi bir takım sorumlulukların artmasını ve toplumsal kabul görme isteğini beraberinde getirdiğinden siyasal davranışlar sistemin devamlılığını sağlayacak düzeyde gelişir. Yaşlanma ile birlikte siyasal davranışlarda tutuculuk nedeniyle değişim azalabilmektedir.

4.2. Ailenin Etkisi

Çocuğun yaşadığı aile ilk toplumsallaşmasını yaşadığı yapıdır. Çocuk duygusal ve bilgisel ilk unsurlarını aileden edinir. Aile kendi istem ve tutumlarını çocuğa aktarabilir veya çocuk aileden öğrendiklerinden birtakım çıkarımlarda bulunabilir. Bu çıkarımlarla çocuğun anne ve babasının tuttuğu siyasal partiyi benimsemesi olasılığı artabilecektir(Turan, 1977: 56). Sencer'e göre aile büyüklüğü siyasal tercihte bulunma eğilimini arttırmaktadır. Aile ile birlikte yaşamak siyasal davranış gösterme eğilimini arttırmaktadır. Ailenin toplam geliri ise siyasal davranış üzerinde çok etkin değildir(Sencer, 1974: 117-120).

Aile üyeleri de birbirini etkileyebilir. Fakat aile üyeleri içinde özellikle çiftlerde kadının mı erkeğin mi karar değiştirmede hakim olduğu belli olmamaktadır. ABD'nin 1952 yılında yapılan seçimlerinde 10 çiftten 9'unun aynı biçimde oy verdiği belirlenmiştir(Berelson ve diğerleri, 1954: 90-125). Ataerkil bir ailede otoriter bir yapının olması siyasal davranış ve siyasal katılım gösterme düzeylerinin, demokratik değerleri benimsemedikleri için düşüktür(Ergil ve Alkan, 1980: 32). Fakat aile bireylerinin alınan kararlarda ortak söz sahibi olması aile içi demokratik ilkelerin uygulanabilirliğini arttıracaktır(Kalaycıoğlu, 1983: 178).

Çocuk sahibi olmak, anne ve babanın çocuklarının iyi bir şekilde yetişmesini sağlamak ve çocuğa iyi bir gelecek hazırlamak için siyasal davranışta oluşabilecek herhangi bir sapma eğilimi engelleyebilir. Aileler daha ılımlı bir yapıya bürünebilirler. Böylece daha önce aile içinde çocuğa benimsetilen bir siyasal davranış, çocuğun çevresi tarafından dışlanmasına neden oluyorsa aile içinde değişime uğrayabilir(Lipset, 1964: 1983). Yaş ile orantılı olarak ailenin kişi üzerindeki davranışların değişime etkisi giderek azalır. Ailenin yerine yeni kurumların etkileri değişiklik yaratabilir(Dursun, 2014: 225).

4.3. Okul ve Eğitimin Etkisi

Okul ve eğitim bilgisel olarak siyasal davranışlara yön verip etkileyebilmektedir. Eğitim bazı siyasal davranışların sergilenebilmesi için hukuken zorunlu hale gelebilmektedir. Siyasal seçimlerde aday olabilmek, devlet memuru olabilmek ve yükseltilmek için belirli bir eğitim seviyesi şart tutulmaktadır(Eroğul, 1991: 108-109). Lancelot'a göre toplumsal ve iktisadi açıdan az gelirli ve düşük eğitimli kişilerin siyasi davranış açısından sol eğilimli olduğu düşünüldüğünü belirtir. Fakat sanılanın aksine bu kesim daha fazla sol partilerden yana değil sağ partilerden yana tavır sergilemektedirler(Lancelot, 1976: 16-17).

Eğitimin verildiği okullar aileden sonra en büyük toplumsallaşma kurumlarıdır. Siyasal sistemin eğitim sistemi aracılığıyla, özellikle tarih, coğrafya, ana dil eğitimi ve hatta matematik dersi ile devamlılığı amaç edinilmiştir(Türkkahraman, 2000: 33). Okulların müfredatı siyasal iktidar tarafından kendi istekleri doğrultusunda değişebilmektedir. İlkokula giden bir çocuk vatan sevgisi, ulus için canını vermesi gibi inançlarla donatılıp, parlamenter sistem, milletvekili, bakan, başbakan gibi kurumların görevlerini öğrenir. Bazı otoriter ve totaliter rejimlerde ise okuldan sonra rejimin devamlılığı ve baskı oluşturmak için eğitimler verilebilmektedir(Turan, 1977: 56-57). Böylece yeterince kurumsallaşamamış olan rejim bir meşruiyet zemini kazanmış olur. Okulun ayrıca siyasal toplumlaşmayla siyasal davranışın oluşumunda öğretmen gibi yeni bir otoriteyi ortaya çıkarması ve hazırlanan müfredatı öğrenciye aktarması, okul çevresi ile öğrenci dernekleri oluşturulup grup çalışması yapılması etkileri bulunmaktadır(Dursun, 2014: 228-229). Alkan'a göre ise okulun ideoloji oluşturma, yeni bir otorite eğitimi, siyasal katılım ile etkinlik ve siyasal bilgiyi edinme konusunda dört önemli işlevi vardır(Alkan, 1979: 84-90). Birçok Batı ülkesinde yükseköğrenim görenlerin siyasal davranışlarında değişim meydana gelerek siyasal katılma ihtimalinin arttığı anlaşılmıştır(Milbrath, 1971: 122; Almond ve Verba, 1963: 121-125; Berelson ve diğerleri, 1954: 240-250; Campbell ve diğerleri, 1964: 251-254; Lipset, 1964: 166; Çukurçayır, 2002: 69-70).

4.4. Arkadaş, Çevre ve Meslek Gruplarının Etkisi

Kişiler hayatları boyunca ister siyasi amaçlı ister siyasi amaçlı olmasın birçok grupta ilişki kurar. Bu grupların en önemlilerin başında arkadaş grupları ve komşuluk ilişkileri gelmektedir. Özellikle arkadaş grubu siyasi yaşamdaki değişimlere bireyin ayak uydurmasını sağlayabilecek bilgilerle onu donatır(Kalaycıoğlu, 1984: 160). Kişinin ergenlik ve gençlik döneminde en çok arkadaş grubundan etkilendiği söylenebilir. Lancelot'a göre bazen arkadaşlıklar o kadar ilerler ki siyasi davranışlar birbirine benzemeye başlar. 21-25 yaş grubu arasında en iyi üç arkadaşın birbirleriyle benzer davranış sergileme oranı % 53, 45 yaş ve üzerinde % 77'ye kadar çıkabilmektedir(Lancelot, 1976: 20). Dolayısıyla kişinin hayatı boyunca arkadaşlarından etkileniş biçimi farklıdır. Çocukluk dönemi ailenin etkisi, gençlik dönemi arkadaşlarının etkisi yüksekken yaşlandıkça çok yakın arkadaşların etkileri siyasi davranışın değişimine neden olabilmektedir. Aileden alınan değer ve tutumlar arkadaşlardan alınanlarla uyumlu ise siyasi davranışta pekişme meydana gelir(Dursun, 2014: 226).

Her meslek grubu genellikle siyasi kararlardan etkilendikleri için siyasi yaşantıyla ilişki kurma ihtiyacı duyarlar. Meslek gruplarını temsil eden sendikalar siyasi davranışların değişimi bakımından önemlidir. Bu yüzden aynı eğitimde olduğu gibi totaliter rejimler sendikaları siyasi davranışların kendi lehlerine değişimi için bir araç olarak kullanabilirler(Turan, 1977: 59). ABD'de yapılan bir araştırmada sendikada faal hale gelen bir kol işçisinin siyasi davranışının Demokrat Partiyi tutma eğilimine doğru yöneldiği görülmüştür(Lipset, 1964: 252). Sencer yaptığı araştırmada siyasi davranışlarda kararsızlık ve isteksizliğin en çok ev kadınlarında olduğunu belirtmiştir. Bir meslek sahibi olmak siyasi davranışların değişimini tetikleyebilmektedir(Sencer, 1974: 139-140). Daver'e göre iyi bir mesleğe sahip gelir durumu yüksek yüksek tabakalar muhafazakar (statüko taraftarı), daha düşük alt tabakadan kişiler liberal eğilimlidir(Daver, 1993: 205; Blondel 1974: 55-56). Üst sınıflara mensup kişilerin siyasi katılımı da alt sınıflara göre daha yüksektir. Gelir seviyesinin artışıyla siyasi davranış arasında pozitif bir etki vardır(Milbrath, 1971: 116-120; Eroğul, 1991: 125; Kalaycıoğlu, 1983: 32; Lane, 1959: 45-62). Yüksek statüde mesleğe sahip kişilerin siyasi davranışta bulunma ihtimali daha yüksektir. Bu yüzden alt statüdeki işlerden yüksek statü işlere geçen kişiler siyasi davranışlarını değiştirebilir(Berelson ve diğerleri, 1954: 100-105; Çukurçayır, 2002: 71; Campbell ve Kahn; 1952: 29). Bazı durumlarda meslek siyasi açıdan uygun olabilecek özel çıkar ve değerleri kişiye empoze ederek siyasi davranışını değiştirebilir(Campbell ve diğerleri, 1964: 254-255). ABD ve Avrupa'da yapılan araştırmalarda hükümet siyasetinin en büyük etkisi devlet memurları üzerinde olduğu görülmüştür. Meslek grupları içinde en yüksek oy verme oranı memurlarda olmuştur(Tingsten, 1947: 81-120). İşçiler arasında da dönemsel etkilere daha açık olan madenciler ekonomik baskılar nedeniyle katılım oranlarının yüksek olduğu anlaşılmıştır(Butler, 1951: 266).

Sendikaların yanında meslek birlikleri, dini örgütler, hemşeri dernekleri, spor ve eğlence birlikleri de siyasi davranışın değişimine etki edebilir. Topluluğa hitap etme, etkili propaganda, komisyon halinde çalışma, rakiplerin zaafalarını yakalama, başkalarını etkileyecek yöntemler bulma, alternatifler arasından seçim yapma gibi becerilere bunlar kaynaklık edebilir(Dursun, 2014: 230). Bir kişinin bu gruplar içinde kalma süresi kişinin siyasi davranışını ve siyasi katılımını o derece etkileyebilir(Milbrath, 1971: 133).

4.5. Kitle İletişim Araçlarının Etkisi

Kitle iletişim araçları siyasi toplumsallaşma sürecinde kişiyi bilgilendirip siyasi alanla iletişim yollarını gösterir(Gökçe, 1993: 88-93). Radyo, Televizyon, gazete, sosyal medya gibi kitle iletişim araçlarının kullanımı ve bunlara üyelik siyasi davranışın değişimine de neden olabilir. Kitle iletişim araçlarının yüz yüze olmaması ve kişinin isteğiyle kullanılabilir olması etkisini biraz azaltabilmektedir(Turan, 1977: 60).

Yapılan birçok araştırma kitle iletişim araçlarının mevcut siyasal davranışları pekiştirici yönde etki yaptığını göstermiştir(Milburn, 1998: 34; Aziz, 1982: 57). Kitle iletişim araçlarının etkinliği haberleşme araçlarının etkinliği ve özgürlüğünün olduğu bir ülke ile bu özgürlüğün sınırlı olduğu ülkede farklıdır. Sınırlı olan bir ülkede hakim siyasal iktidar meşruiyeti için saptırılmış olabilir. Yine tek bilgi kaynağı belli başlı kitle iletişim araçları olan kırsal alanda yaşayan kişilerin siyasal davranışlarında da değişim etkisi farklı olabilecektir(Dursun, 2014: 232).

4.6. Yerleşme Yerinin Etkisi

Yerleşme yeri açısından siyasal davranış iki şekilde değişebilmektedir. Campbell ABD’de yaptığı bir araştırmada kırsal kesimde yaşayanların siyasete ilgisinin az ve katılımın düşük olduğunu belirtmiştir. Merkezde yaşayanların kırsal alanda yaşayanlara göre etkileşimi daha fazla olup iletişim araçları ile yakınlık daha fazladır. Merkezin bu gelişmişlik düzeyi ve iletişim ağı insanları siyasal davranışta bulundurmaya itmektedir(Campbell, 1962: 13-14; Milbrath, 1971: 128; Berelson ve diğerleri, 1954: 76-82; Tingsten, 1947: 81-120). İkinci bir görüş ise kent yaşamının ve gelişmenin insanın bağlarını zayıflattığını, siyasete ilgisini düşürdüğü ve siyasal davranışlarda bulunmadığı yönündedir. Karlsson’un İsveç’te yaptığı araştırmada İsveç kırsal kesiminde yaşayan kişilerin diğer kesimlere göre siyasete olan ilgisinin daha fazla olduğu sonucuna ulaşmıştır(Karlsson, 1959: 98-111). Kyokogu ve İke II. Dünya Savaşı sonrası Japonya’da yaptıkları araştırmada kırsal kesimde yaşayanların kentte yaşayanlara göre daha fazla siyasal davranışta bulduklarını belirtmişlerdir(Kyogoku ve İke, 1960: 167-185).

Türkiye’de 1960, 1973 ve 1977 seçimlerinde kırsal yerleşim alanının daha fazla olduğu ve gelişmişlik seviyesinin daha düşük olduğu Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinde katılım oranı Türkiye ortalamasının üstünde gerçekleşmiştir(Eroğul, 1991: 115). Ergun Özbudun bu duruma güdümlü ve serbest katılma olarak açıklık getirir(Özbudun, 1975: 44). Japonya ve Türkiye gibi dönemsel olarak feodal ilişkilerin ağır bastığı ülkelerde güdümsel katılma, İsveç gibi yerel demokrasinin yüksek olduğu ülkelerde serbest bir katılma gerçekleşmiş olabilir.

4.7. Diğer Etkiler

Ülkelerin coğrafi konumları, endüstriyel ve ekonomik gelişmişlik seviyesi, yönetim şekilleri, tarihi geçmişi, diğer ülkelerle ilişkisi, çeşitli krizler siyasal davranışlarda değişim yaratabilir. Özellikle demokrasi hoşnutsuzluğun meşru seçim yoluyla kanalize edildiği bir oyundur. Demokratik bir toplumda kolektif bir şiddet varsa rejim iyi bir şekilde işlememektedir(Powell, 1990: 28).

Kişisel olarak yaşantıdan elde edilen tecrübeler de siyasal davranış üzerinde etki yaratabilir(Turan, 1977: 61). Kişisel menfaat ve beklentilerin gerçekleşmemesi siyasal davranışları etkilemektedir. ABD’de Vietnam Savaşı’nın boykot edilmesi, daha önce savaş yaşamış bir toplumun savaştan yana olan siyasi aktörlere destek vermemesi, İtalya ve Almanya’da I. Dünya Savaşı’nın başarısızlıklarının sosyalist hükümetlerden bilinip bir sonraki seçimde oy kaybetmeleri örnek olarak verilebilir.

5. SİYASAL DAVRANIŞ SİYASAL KÜLTÜR İLİŞKİSİ

Kültür sosyologlar tarafından genellikle belirli bir toplumu niteleyen tekniklerin, kurumların, davranışların, yaşama tarzlarının, kolektif tasarımların, inançların, değerlerin tümü olarak tanımlanır(Duverger, 1984: 80). Kültür toplumu içinde teknolojiyi, bireyi, sosyal durumları, ekonomiyi içine alan geniş bir yapıyı içerir. Kabaca politik kültür ise otorite, disiplin, devletin sorumlulukları, haklar, eğitim sistemi ve hatta aile hayatı ile ilişkili kültürel aktarım kalıplarına yönelik fikir ve tutumların toplamıdır(Robertson, 1986: 263). Bir toplumun siyasal kültürü görgül inançlar sistemi içinde siyasal eylemin olduğu durumu belirleyen açıklayıcı semboller ve değerlerden ibarettir. Dolayısıyla siyasal sistem içinde karar alma süreci genel ortamı oluşturur(Çam, 2011: 175).

Siyasal karar alma sürecini kolaylaştıran siyasal kültür, yurttaşların siyasal davranışlarının belirlenmesine de yardımcı olur. Bu durumu iki temel işlevle gerçekleştirir. Bunlardan birincisi bazı

inanç davranış kurallarının standartlaşması, siyasal rekabetin doğal karşılanması örnek olarak verilebilir. İkincisi de siyasal sistemin benimsenmesi ve devamlılığının sağlanmasıdır. Örneğin Ortaçağ Avrupası'nda hükümdarların Tanrının yeryüzündeki gölgesi olduğuna inanılmasıdır(Turan, 1977: 33). Siyasal kültür siyasi olaylar ve bu olaylar karşısında etkilenen kişiler arasında bir köprüdür. Siyasal davranışlar da kişilerin bu kültürü nasıl yorumladıkları ile alakalıdır(Yücekök, 1987: 17). Bu yorumlar rastgele olmamakta tutarlılık arz etmektedir. Böylece siyasal kültür siyasal eylem ve objeler karşısında yönelimler sistemine dönüşür(Özbudun, 1990: 62).Demokratik ülkelerde siyasal kültürün işlevi olan ve siyasi davranışları anlamlı bir şekilde oluşmasını sağlayan standartlaştırma işlevi çok önemlidir. Demokratik siyasal sistemin varlığının devamı ve vatandaşların siyasal sisteme düzenli, olağan bir şekilde etki etmesini siyasal kültür sağlayacaktır. Siyasal toplumsallaşmaya yerleştirdiği kalıpları ve oluşturduğu düzenle bireyin siyasal davranışlarının sınırlarını belirleyebilecektir.

Siyasal katılma siyasal davranışlar içinde vatandaşın kendini ifade edebilmesini, sisteme beklenti ve isteklerini doğrudan iletebilmesi bakımından önemlidir. Siyasal kültür siyasal katılma davranışının olağan ve olağan olmayan sınırlarını belirler. Birçok ülkede vatandaşların düşük yoğunluklu (yasalara uyma, oy verme) katılımları beklenir. Siyasi partiler için oy toplama, siyasi partiden aday olma, siyasi liderlerle görüşme ve onları etkileme ise yüksek yoğunluklu olağan katılmalardır. Şiddetle eylemde bulunmak (protesto, terör, zora başvurma) sistemin kabul etmediği, siyasal bir sonuç bile elde etme düşüncesi olsa olağan katılma sürecinin dışındadır(Çam, 2011: 175; Kapani, 2007: 145-146; Daver, 1993: 211-215; Milbrath, 1973: 22-29). Siyasal kültür katılma davranışının hangisinin olağan bir katılma hangisinin kabul görmeyen bir katılma olduğunun ve bunların yoğunluğunun sınırlarını belirleyebilecektir. Örneğin bir ülkede siyasi bir parti temsilcisi ve/veya milletvekili ile bir şeyler yemek sıradan karşılanabilirken, başka bir ülkede olağan karşılanmayabilir. Bir ülkede siyasi yarışta bulunan adayların kitle iletişim araçlarında münazara yapması düşük yoğunluklu bir davranış olarak görülebilirken, başka bir ülkede yüksek yoğunluklu olabilir.

6. SONUÇ

Siyasal davranış tüm davranışlar içinde siyasal alana ilişkin olanlarıdır. Siyasal toplumsallaşma süreci ile devamlı bir şekilde gelişmeye devam edebilir. Siyasal katılım siyasal davranışın en önemli boyutunu oluşturmaktadır. Çünkü siyasal katılım demokratik devletlerde her vatandaşın mutlaka vatandaşına kolaylık sağlamak zorunda olduğu bir siyasi davranıştır. Bu yüzden siyasal katılımın hangi anlamlara geldiğinin anlaşılabilmesi için siyasal davranışın oluşumuna, değişimine ve sınırlarına bakılması gerekir.

Bütün davranışlarda olduğu gibi siyasal davranışın temelini de çocukluk yıllarında aramak gerekir. Toplumsallaşma sürecinin bir parçası olan siyasal toplumsallaşma çocukluk döneminde siyasal davranışın gelişimine zemin hazırlayabilmektedir. Çocukluk döneminde siyasal olaylara karşı duygusal ve bilgisel bağlılığı güçlü olan bir kişinin daha sonraki yıllarda siyasal katılımı da yüksek olabilmektedir. Fakat siyasal toplumsallaşma yaşamayan veya yanlış bir siyasal davranış gelişimi yaşayan kişilerde siyasal katılım düşük düzeyde gerçekleşebilmektedir. Ergenlik dönemi fikir karışıklığının olduğu ve davranışların sürekli değişebildiği bir dönemdir. Gençlik dönemine geçiş ile birlikte siyasal tavırlar sert bir tutum halini alırlar. Siyasal davranış bu dönem uç siyasi noktalara kayabilmektedir. Yaşın ilerlemesi diğer çevresel faktörlerin etkisiyle birlikte davranışlarda durağan hale gelmesine ve siyasal katılımın yoğunlaşmasına neden olabilmektedir. Yaşlılık döneminde düşüncenin sınırlarının artması ve elastikiyetin kaybedilişi nedeniyle tutuculuk artış siyasal katılma düşebilir.

Aile, gelir düzeyi, meslek, sosyal statü, kitle iletişim araçlarının kullanımı siyasal davranışlar üzerinde değişim yaratabilir. Gelir düzeyinin artışı ve üst statü bir mesleğe sahip olmak siyasal katılım düzeyini arttırabilmektedir. Kitle iletişim araçları ile daha önce bilinmeyen bir bilginin öğrenilişi veya daha önce tanınmayan bir kişi ile iletişime girmek siyasal davranışların değişimine neden olabilir. Aile için ilişkiler, çocuk için oluşan gelecek kaygısı, eşlerin birbirlerine olan demokratik veya otoriter tavırları da davranış değişimi yaratabilir.

Siyasal davranışın hangi ölçüde, nasıl, ne yönde gerçekleşebileceğini siyasal kültür belirler. Siyasi kültür siyasal toplumsallaşma sürecinde sınırların belirlenmesinde ve davranış kalıplarının standartlaşmasında etkindir. Siyasal davranış siyasal toplumsallaşmanın bir sonucu olarak, siyasi kültürün sınırları içinde siyasal katılmanın olağan veya olağan olmayan şekilde nasıl gerçekleşeceğini gösteren aydınlatılmış bir yoldur.

KAYNAKÇA

- Adorno, T.W. (1990). Eleştiri Toplum Üstüne Yazılar (Çev. M. Yılmaz Öner), Belge Yayınları, İstanbul.
- Aktuna, Y. (1986). ‘Gençlik Döneminde Toplumsallaşma ve Kuşak Çatışması’, II. Milli Gençlik Kongresi, 6-8 Kasım 1986, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya.
- Alkan, T. (1979). Siyasal Toplumsallaşma, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Alkan, T. & Ergil D. (1980). Siyaset Psikolojisi, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Almond, G. & Verba, S. (1963). The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations, Princeton University Press, Princeton.
- Almond, G. (1965). The American People and Foreign Policy, Frederick A. Praeger Publisher, New York.
- Ateş, D. (2015). Demokratik Siyaset: siyaset Bilimin Çağdaş Temelleri, Dora Basım Yayın Dağıtım Ltd. Şti., Bursa.
- Aziz, A. (1982). Toplumsallaşma ve Kitle İletişim Araçları, Ankara Üniversitesi Basım Yayın Yüksekokulu Yayınları, Ankara.
- Berelson, B.; Lazarsfeld, P.F. & McPhee, W.N. (1954). Voting: A Study of Opinion Formation in A Presidential Campaign, Chicago University Press, Chicago.
- Blondel, J. (1974). Voters, Parties and Leaders: The Social Fabric of British, Penguin Books, Middlesex.
- Bostancı, M.N. (1995). Toplum, Kültür ve Siyaset, Vadi Yayınları, Ankara.
- Bouthoul, G. (1968). Siyaset Sosyolojisi (Çev. A. Türkay Yazıcı), Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Butler, D.E. (1951). The British General Election of 1951, Macmillan, London.
- Campbell, A. & Khan R.Y. (1952). The People Elect A President, Survey Research Center, Ann Arbor.
- Campbell, A. (1962). ‘The Passive Citizen’, Acta Sociologica, 4(1-2): 9-21.
- Campbell, A.; Converse, P.E.; Miller, W.E. & Stokes, D. (1964). The American Voter, John Wiley & Sons Inc., New York.
- Carmines E.G. & Hukfeldt R. (1998). ‘Political Behavior: An Overview’ (Ed. Robert E. Goodin & Hans-Dieter Klingemann), A New Handbook Political Science, ss. 222-254, Oxford University Press, Oxford.
- Çam, E. (2011). Siyaset Bilimine Giriş, Der Yayınları, İstanbul.
- Çukurçayır, M.A. (2002). Siyasal Katılma ve Demokrasi: Küreselleşme Sürecinde Yurttaş, Yönetim, Siyaset, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya.
- Dahl, R. (2018). Siyasi Eşitlik Üzerine (Çev. A. Emre Zeybekoğlu), Dost Kitabevi, Ankara.
- Daver, B. (1993). Siyaset Bilimine Giriş, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Dursun, D. (2014). Siyaset Bilimi, Beta Yayınları, İstanbul.

- Duverger, M. (1984). *Politikaya Giriş* (Çev. Samih Tiryakioğlu), Varlık Yayınları, İstanbul.
- Easton, D. & Dennis, J. (1969). *Children in the Political System: Origins of Political Legitimacy*, McGraw-Hill, New York.
- Easton, D. & Dennis, J. (1970). ‘‘ The Childs İmage of Government (Ed. Edward S. Greenberg), *Political Socialization*, ss. 24-56, Atherton Press Inc., New York.
- Eroğul, C. (1991). *Devlet Yönetimine atılma Hakkı*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Gander, M.J. & Gardiner, H.W. (1993). *Çocuk ve Ergen Gelişimi* (Çev. Ali Dönmez, Nilgün Çelen & Bekir Onur), İmge Kitabevi, Ankara.
- Gökçe, O. (1993). *İletişim Bilimine Giriş: İnsanlararası İlişkilerin Sosyolojik Bir Analizi*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Greenstein, F. (1970). *Children an Politics* (Ed. Edward S. Greenberg), *Political Socialization*, ss. 56-64, Atherton Press Inc., New York.
- Haldun, İ. (1995). *El Mukaddime* (Çev. Derviş el Cuveydi), el-Mektebetül Asriyye, Beyrut.
- Jaros, D. (1973). *Socialization to Politics*, Praeger Publishers, New York.
- Jowett, B. (1941). ‘‘The Politics’’ (Ed. Richard McKeon), *The Basic Work of Aristotle*, Random House, New York.
- Kalaycıoğlu, E. (1983). *Karşılaştırmalı Siyasal Katılma*, Güray Matbaası, İstanbul.
- Kalaycıoğlu, E. (1984). *Karşılaştırmalı Siyasal Katılma, Siyasal Eylemlerin Kökenleri Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Kapani, M. (2007). *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Karlsson, G. (1959). ‘‘ Voting Participation Among Male Swedish Youth, *Acta Sociologica*, 3(2-3): 98-111.
- Kışlalı, A.T. (1994). *Siyaset Bilimi*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Kızıloluk, H. (2011). *Seçim Kanunları ve Siyasal Temsil*, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Kyogoku, J. & İke, N. (1960).’’ *Urban-Rural Differences in Voting Behavior in Postwar Japan: City and Village in Japan*’, *Economic and Development and Culturel Change*, 9(1-2): 167-185.
- Lancelot, A. (1976). *Siyasal Tavırlar* (Çev. Hüseyin Rauf), *Gelişim Yayınları*, İstanbul.
- Lane, R.E. (1959). *Political Life*, The Free Press, Glencoe.
- Lazarsfeld, P.F.; Berelson, B. & Gaudet, H. (1944). *The People’s Choice*, Duel, Sloan & Pearce Publishers, New York.
- Lipset, S.M. (1964). *Siyasi İnsan* (Çev. Mete Tunçay), *Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları*, Ankara.
- Meynaud, J. & Lancelot A. (1962). *Les Attitudes Politiques*, P.U.F. Editions, Paris.
- Meynaud, J. (1975). *Politikada Baskı Grupları* (Çev. Semih Tiryakioğlu), *Varlık Yayınları*, İstanbul.
- Milbrath, L.W. (1971). *Political Participation: How and Why Do People Get Involved in Politics?*, Rand McNally & Company, Chicago.
- Milburn, M.A. (1998). *Sosyal Psikolojik Açından Kamuoyu ve Siyaset*(Çec. Ali dönmez-Veli Duyan), İmge Kitabevi, Ankara.
- Miller, D.; Coleman, J.; Connolly W. & Ryan A. (1994). *Blackwell’in Siyasal Düşünce Ansiklopedisi* (Çev. Bülent Peker & Nevzat Kıraç), Ümit Yayıncılık, Ankara.
- Onur, B. (1992). ‘‘Siyasal Toplumsallaşma ve Kültür’’ *Milli Kültür Dergis*, (91): 16.

- Orhan, E.A. (2009). Toplumsal Kültürel ve Katılımsal Boyutuyla Siyasal Davranışın sosyo-Politik Analizi, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Özbudun, E. (1975). ‘‘Political Participation in Turkey’’ (Ed. Engin D. Akarlı & Gabriel Bendor), Political Participation: Historical Background and Present Problems, ss. 33-60, Boğaziçi University Press, İstanbul.
- Özbudun, E. (1979). Siyasal Partiler, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Özbudun, E. (1990). ‘‘ Türkiye’de Siyasal Kültür ve Demokrasi’’ (Ed. Hüsnü Erkan), Türkiye’de Demokrasi ve Demokrasi Kültürünün Gelişmesi, ss. 60-69, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, İzmir.
- Özer, İ. (1988). ‘‘ Toplumsallaşma Sürecinin Siyasal Boyut, Siyasal Katılma ve Kentleşme’’, Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4(1-2): 153-169.
- Öztekin, A. (2014). Siyaset Bilimine Giriş, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Pappi, F.U. (1998). ‘‘Political Behavior: Reasoning Voters and Multi-Party Systems’’ (Ed. Robert E. Goodin & Hans-Dieter Klingemann), A New Handbook Political Science, ss. 255-275, Oxford University Press, Oxford.
- Parsons, T. (1951). The Social system, The Free Press, Glencoe.
- Pateman, C. (1970). Participation and Democratic Theory, Cambridge University Press, London.
- Powell, G.B. (1990). Çağdaş Demokrasiler: Katılma, İstikrar ve Şiddet (Çev. Mehmet Turhan), Türk Demokrasi Vakfı ve Siyasi İlimler Derneği Ortak Yayını, Ankara.
- PreLOT, M. (1972) Politika Bilimi (Çev. Nihal ÖnoL), Varlık Yayınları, İstanbul.
- Robertson, D. (1986). Dictionary of Politics, Penguin Books, London.
- Sencer, M. (1974). Türkiye’de Sınıfsal Yapı ve Siyasal Davranışlar, May Yayınları, İstanbul.
- Şenel, A. (1995). İlkel Toplulutan Uygur Topluma Geçiş Aşamasında Ekonomik Toplumsal Düşünsel Yapıların Etkileşimi, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Tezcan, M. (1995). Sosyolojiye Giriş: Temel Kuramlar, Feryal Matbaacılık, Ankara.
- Tingsten, H. (1947). Political Behavior: Studies in Election Statistics, P. S. King and Son Ltd., London.
- Tosun, T. & Tepeciklioğlu A.O. (2014). ‘‘Siyasi Partiler, siyasi Katılım ve Propaganda’’ (Ed. Halis Çetin), Siyaset Bilimi, ss. 472-506, Orion Kitabevi, Ankara.
- Turan, İ. (1977). Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Turan, İ. (1986). Siyasal Demokrasi, Siyasal Katılma, Baskı Grupları ve Sendikalar, Türkiye Denizciler Sendikası, İstanbul.
- Türkkahraman, M. (2000). Türkiye’de Siyasal Sosyalleşme ve Siyasal Sembolizm, Birey Yayınları, İstanbul.
- Wedel H. (2001). Siyaset ve Cinsiyet: İstanbul Gecekondularında Kadınların Siyasal Katılımı (Çev. Can Kurultay), Metis Yayınları, İstanbul.
- Yücekök, A.N. (1987). Siyasetin Toplumsal Tabanı: Siyaset Sosyolojisi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Basın Yayın Yüksekokulu Basımevi, Ankara.